بسم الله الرحمن الرحیم

د غونډې خبرې

هغه ګران بیه میراث چې اهلبیتو(ع) له ځانه وروسته پریخی دی او د هغوي لارویانو هغه له ورک شونې څخه ساتلی دی د مکتب یوه کامله بیلګه ده چې د اسلامي علومو بیلا بیلې څانګې لري. او د علم ډیر تږي یې له دې چینې خړوب کړي دي. او داسې عالمان او پوهان یې اسلامي امت ته ورکړي دي چې د اهلبیتو(ع) د علمونو په رڼا کې په اسلام باندې د بیلا بیلو سوالونو، شبهو فکري بې لاریو ځواب ورکړي، او په تېر شوي پیړیو کې یې د سوالونو د ټولو نه ښه ځوابونه او د مشکلاتو د حل لارې ښودلي دي.

د اهلبیتو(ع) نړیوالی غونډې ـ لپاره د دې چې دا ذمه واري یې اختسې ده ـ د رسالت له حریمه او د حقو اعتقاداتو نه دفاع ته ورړاندی شوی ده. هغه حقیقتونه چې د بیلا بیلو فرقو، مذهبونو او د اسلام مخالفوخلکو همیشه د هغې په مخالفت کې کوښښ کړی دی. د اهلبیتو نړیواله غونډه په پاکې لارې کې، ځان د اهلبیت (ع) د رینښتني لارویانو او شاګردانو څخه ګڼې، هغه شاګردان چې همیشه دې تهمتونو لرې کولو ته تیار وو او دا کوښښ کوي چې په هره زمانه کې د زمانی د غوښتو مطابق د دې جنګ په لومړي سر پاتي شي.

هغه تجربې چې په دې بڼه د اهلبیتو(ع) د مکتب د پوهانو په کتابونو کې ذخیره شوې او راټولې شوې دي، د هغې مثال نه ملاویږي. ځکه چې دا تجربې او دلیلونه چې ټول د عقل سره سم او له بې ځایه تعصبه پاک دي، متخصصان او پوهان او عاقلان داسې مخاطب کوي چې د هغوي عقل او پاک فطرت دا دلیلونه ومني او قبول یې کړي.

د اهلبیتو(ع) نړیوالې غونډې دا کوښښ کړی دی چې د دې تجربو نوې ټوک، د دې زمانې د محققانو، لیکوالانو او د هغه کسانو چې د

اهلبيتو(ع) مذهب يې قبول کړی دی، کتابونه چاپ کړي او د حقيقت د چينې تږو ته يې وړاندې کړي.

دې غونډې د شيعه وو د تېر شويو عالمانو ليکل شوې کتابونه او تحقيقات هم چاپ کړي دي چې دا کتابونه به هم د حقيقت د لټوونکو لپاره د يو خوږې چينې په شان وي. او په دې زمانه کې چې عقل په تکامل او پوره کيدو دی، د اهلبيتو(ع) هغې حقيقتونو ته چې د نړيوالو لپاره يې د تحفی غوندې پريخي دي غوږ کيدي.

هيله لرو چې د دې غونډې د کتابونو لوستوونکي به مونږ له خپلو قيمتي وړانديزونو او ښو نيوکو څخه خبر کړي.

همدارنګ ټولو مؤسسو، پوهانو او ژباړه کوونکو ته بلنه ورکوو چې د ګران پيغمبر(ص) دين په خپروني کې له مونږ سره مرسته وکړي.

له خدايه دا سوال کوو چې زمونږ دا وړکې غوندې کوښښ په خپلې درګاه کې قبول کړي او د اخري امام مهدي (عجل الله تعالي فرجه الشريف) د سوري لاندې نور توفيق هم راکړي.

دې ځاي کې مناسبه ګڼو چې د خوږ استاد ښاغلي عبدالرحيم دراني څخه مننه وکړو چې د دې کتاب په ژباړې کې يې له مونږ سره مرسته وکړه او همدارنګ له هغې کسانو چې د دې کتاب په پوره کيدو کې يې له مونږ سره مرسته کړې، په بيله توګه هغه کسان چې د ترجمې په اداره کې کوښښ کوي.

د اهلبيتو(ع) د نړيوالې غونډې

فرهنګي معاونت

شپږم امام حضرت امام صادق عليه السلام

نوم يې جعفر کنيت "ابو عبدالله"او لقب صادق دی. پلار يې پنځم امام محمد باقر عليه السلام دی او د مور نوم يې ام فروه بي بي دی چې يوه پرهيزګاره او نيکه بي بي وه[1].

د هجرت په درې اتيايم کال د ربيع الاول په اوولسمه نيټه په مدينه کښې وزيږيدۀ[2]. عمر يې پنځۀ شپيتۀ کاله او امامت يې څلور ديرش کاله ؤ يعني د هجرت له يو سل څوارلسم تر يو سل اتۀ څلوښتم کاله پورې. د هغوي د امامت د وخت واکمنان د بني اميه وو"هشام بن عبدالملک "وليد بن يزيد بن

1 . اعلام الوری ص **266**

2 . کافي ج **1** ص **472**

عبدالملک، یزید بن ولید، ابراهیم بن ولید، او مروان حمار او له بني عباسو څخه سفاح او منصور دوانیقي وؤ[1].

زامن يې امام موسی کاظم علیه السلام، اسماعیل، عبدالله، دیباج، اسحاق، علی عریض او لوڼه یې ام فروه اسماء او فاطمه دي[2].

د امام اخلاق

ټول پاک امامان په خپل دور کښې د اسلامي عمل او اخلاقو یوه نمونه او بیلګه وو او ټول ژوند یې د اسلام د سپیڅلو او اصلي طریقو روښانه درسونه دي. د هیڅ شي ښوونه به یې نۀ کوله. مګر دا چې په خپله به یې پرې عمل کوؤ او له بدو کارونو به یې خلق نۀ منعې کول خو دا چې په خپله یې ترې ځان ساتلو. د شپږم امام د اخلاقو ځنې اړخونه دا دي:

1 : ابي عمرو شیباني وائي امام جعفر صادق علیه السلام مې ولید چې جامې یې اغوستې دي. په بیلچه سره په باغ کښې کار کوي او په خولو کښې ډوب دي. ورته مې وویل: بیلچه ماته راکړه چې ستا په ځائې کار وکړم، امام وفرمایل غواړم چې د روزۍ او معاش لپاره د تودوخې کړاؤ وزغمم[3].

---

1 . اعلام الوری ص 266

2 . ارشاد مفید ص266 و مناقب ج 4 ص 280

3 . کافي ج 5 ص76 بحار ج47 ص57

2 : امام صادق(علیه السلام) خپل یو ملګري "مصادف" د تجارت لپاره مصر ته واستوهٔ او زر دیناره یې ورکړل، مصادف په هغو پیسو سامان واخستو او له نورو سوداګرو سره مصر ته لاړ. مصر ته نژدې یې له یوې قافلې چې له مصره راستنیده تپوس وکړو چې زمونږ د سامان حالت هلته څنګه دی؟ هغوي ویل چې دا سامان په مصر کښې نشته او قیمت یې ګران دي. مصادف او نورو سوداګرو صلاح وکړه چې خپل مال تر سل فیصده ګټې کم خرڅ نهٔ کړي. او په مصر کښې یې همداسې وکړل چې له امله یې مصادف زر دیناره ګټه وکړه. مدینې ته ستون شو او امام صادق(علیه السلام) ته یې ده زرو زرو دینارو دوه کڅوړې ورکړې او وې ویل چې یوه کڅوړه اصل دي او بله ګټه. امام ورته وویل دا خو ډیره ګټه ده، څنګه دې تر لاسه کړه؟ مصادف ورته قیصه واوراوله. امام وفرمایل: سبحان الله عجیبه انصاف دی چې د مسلمانانو په تاوان صلاح شوئ، چې له سل فیصده ګټې به کمه نهٔ اخلئ؟ بیا یې اصل پیسې واخستې او ګټه یې وانهٔ خسته او وې فرمایل زهٔ دا ګټه چې په بې انصافۍ سره ترلاسه شوې ده، نهٔ اخلم ای مصادفه! حلاله روزي ډیره ګرانه ده[1].

3 : هارون ابن جهم وایي په "حیره" کښې د پوځ یو افسر په یو مناسبت ځینې کسان او امام صادق(علیه السلام) خپل کور ته

---

1. کافي ج 5 ص 161 بحار ج 47 ص 59

وبلل، ډوډيۍ راوړل شوه، يو تن پکښې اوبۀ وغوښتې کوربه ورته د اوبو په ځائې د شرابو جام راوړو، امام له د سترخوانه پاڅيده او وې فرمايل: د خداي رسول فرمايلي دي، ملعون او د خداي له رحمته لرې دی هغه سړی چې په داسې دسترخوان ډوډۍ وخوري چې شراب پرې څښل کيږي[1].

4 : ابراهيم بن بلاد وايي د يو غلام د ازاديدو سند مې چې امام جعفر صادق عليه السلام ازاد کړی ؤ، ولوستۀ، داسې يې ليکلي وو: جعفر محمد دا غلام يوازې د خداي د خوشحالۍ او رضا لپاره خلاصوم او هيڅ بدله ترې نه اخلم، پدې شرط چې مونځ وکړي، روژه ونيسي، حج وکړي، زکات ورکړي، د خداي له دوستانو سره مينه او د خداي له دښمنانو کرکه وکاندي[2].

5 : مالک بن انس وائې: جعفر بن محمد تل يا روژه نيوله يا بې نمونځ کوو. او د خداي په ياد مشغول ؤ او له زاهدانو او عبادت کوونکو ګڼل کيده. حديثونه به يې زيات ويل، محفل يې ښۀ او ګټور ؤ کله به يې چې ويل "قَالَ رَسولُ اللهِ صلي الله عليه و اله "نو رنګ به يې بدليدۀ.[3]

1 . کافي ج6 ص268 بحار ج 47 ص39

2 . کافي ج6 ص181 بحار ج47 ص 44

3 . بحار ج ص16

6 : د امام صادق(علیه السلام) یو ملګري قتیبه وائي: د امام صادق علیه السلام د ناروغ ځوي د پوښتنې لپاره هغوي کره ورغلم امام مې د کور په مخکښې ولیدۀ چې ډیر خفه او غمژن ؤ، د ماشوم پوښتنه مې وکړه، وې فرمایل په خداي قسم هغه تلونکی دی" بیا کور ته ننوت او څو شیبې ورسته په داسې حالت کښې راووت چې په ارام شوي ؤ، ما وې چې ګوندې ماشوم ښۀ شوی دی. بیا مې ترې د ماشوم پوښتنه وکړه وې فرمایل " له دنیا لاړ په حیرانتیا سره مې وویل: له تا ځار شم کله چې ژوندي ؤ نو خفه او غمژن وې او اوس چې مړ شونو هیڅ غم نۀ لرې؟ وې فرمایل مونږ د داسې کورنۍ غړي یو چې له مصیبته مخکښې اندیښنه څرګندوؤ خو چې کله د خداي قضا راغله نو د خداي رضا او قضا ته تسلیمیږو[1].

7 : معلي ابن خنیس وائې: په یوه باراني شپه کښې امام صادق(علیه السلام) طله بني ساعده ته روان ؤ، په هغۀ پسې شوم، په لاره کښې یې له سامانه څۀ څیز وغورزید ، وې ویل: "بسم الله خدایه څۀ چې په زمکه پریوتل، ماته یې راستانۀ کړې" زۀ مخکښې ورغلم او سلام مې وکړ، وې فرمایل معلی، تۀ یې؟ ورته وې وویل "هو". وې فرمایل : په زمکه لږ ولټوه که څه دې وموندل نو راېې کړه. په زمکه مې لاس ووهلو څو ډوډۍ مې په لاس راغلې او امام ته مې ورکړې، له امام سره د

1 . کافي ج 3 ص225 بحار ج47 ص49

ډوډو يوه ډکه بوجۍ وه چې ډېره درنه ښکاريده. ما ورته وويل راکړه چې زۀ يې درسره يوسم. وې فرمايل: نه زۀ يې په خپله وړم. تۀ يوازې له ما سره راځه، له امام سره ظله بني ساعده ته ورسيدم يو شميرغريبان اودۀ وۀ امام د هر يو تر جامو لاندې يوه يا دوه ډوډۍ کيښوې او يو کس يې هم پرې نۀ ښودۀ اوبيا راستانۀ شول.

د امام صادق(عليه السلام) واکمنان

امام صادق(عليه السلام) د هجرت په درې اتيايم کال د اموي خاندان د پنځم ظالم باچا عبدالملک بن مروان په زمانه کښې پيدا شو او د هجرت په يو سل څوارلسم کال د هشام بن عبدالملک په زمانه کښې د خپل پلار له شهادته وروسته په يو ديرش کلنۍ کښې امام شو.

د هغو اموي خليفه ګانو چې د امام د ژوکړې له وخت څخه د هجرت تر يو سل دوه ديرشم کاله پورې يې حکومت وکړو دا دي: عبدالملک بن مروان: د هجرت له پنځۀ شپيتيم تر شپږ اتيايم کاله پورې حاکم ؤ. او د حکومت ورستي درې کلونه يې د امام له لومړيو دريو کلونو سره سمون خوري.

وليد بن عبدالملک: نهه کاله اته مياشتې.

سليمان بن عبدالملک: درې کاله درې مياشتې.

عمر بن عبدالعزيز: دوه کاله پنځۀ مياستې.

يزيد بن عبدالملک: ثلور کاله يوه مياشت
هشام بن عبدالملک: يو کال
وليد بن يزيد بن عبدالملک: يو کال
يزيد بن وليد: شپږ مياشتې
ابراهيم بن وليد: دوه يا ثلور مياشتې.

مروان خمار پنځۀ کاله او څو مياشتې، له بني عباسو څخه د هغۀ د ماتې او د هجرت د **132** کال د ذي الحجې په مياشتې کښې د هغۀ د مړينې په وجه دبني اميه ۀ حکومت ختم شو.[1]

بې شکه د امويانو قابو يوه پيړۍ حکومت چې د اسلامي تارخ تر ټولو تور تاريخ دی، اسلامي امت او اسلام د بني اميه ۀ د غرضونو او مقصدونو لپاره يوه لوبه او وسيله وه او هغوي خلقو ته هيڅ ارزښت نۀ ورکولو. يو اموي واکمن عبدالملک په خطبې کښې ووېل څوک چې ما تقوی او پرهيزګارۍ ته راوبلي سر به يې پرې کړم، بني اميه ۀ د اسلام له هماغه پيل له دين او پيغمبر(ص) سره نۀ پخلا کيدونکې دښمني لرله، ورستۍ پيښې او د بدر او احد جنګونه ددې سبب شول چې بني اميه په زړۀ کښې له پيغمبر (ص) او اميرالمومنين حضرت امام على عليه السلام سره سخته ميرڅي ولري او ورسته ورته چې کله هم موقعه په لاس ورغلې خپله کينه او انتقام يې څرګند کړي دي. او له پيغمبر(ص) او د

1 . الامام الصادق ج 1 ص 34، 37 تتمته المنتهى ص 57، 104

هغوي له کورنۍ سره له هر ډول چل ول او دوکې کار اخستي دی.

د هجرت له څلويښتم کاله، د اميرالمومنين على عليه السلام له شهادته وروسته اسلامي نړۍ عملاً د بني اميه و لاس ته ورغله. امير المومنين حضرت امام على عليه السلام ته بد رد ويل او کنځل د هغي په ايجنډه کښې شامل وو. د کربلا عامه وژله د شهيدانو د سرخيل امام حسين عليه السلام شهيدول، په مدينې حمله او پکښې د قابو لسو زرو بې ګناه مسلمانانو وژله د هغوي د ښځو بې عزتي او لوټ مار د بني اميه و د ظلمونو ښکاره بيلګې دي تر دې وروسته هم بني اميه وو د حضرت امام على عليه السلام او حسين عليه السلام د کورنۍ مينه وال په يو مخ وژلې او په تورو کوټو کښې يې بندي کړي دي، د څلورم امام حضرت زين العابدين عليه السلام ځوي "زيد" د هشام بن عبد الملک په زمانه کښې شهيد کړې شو. له شهادته وروسته يې مړي د هشام په حکم ځوړند کړې شو او څو کاله پس يې راکوز کړو او وې سوزولو.

د کربلا پيښه او له دې غميزې وروسته د امامانو منفي تبليغ د بني اميه ؤ له حکومت څخه د خلقو په کرکه کښې اغيزناک رول لرلو، د زيد شهادت په دې کرکې په اور باندې د تيلو کار ورکړو او بالاخره د هجرت په **132** کال د امويانو د شرموونکي حکومت تغر ټول شو. په دغو تورو او تيارو پړاوونو کښې د امام باقر عليه السلام او امام صادق(عليه

السلام) څرګند خدمتونه د اسلامي معارفو،علومو او ارزښتونو د ژوندي کولو لپاره د هغوي علمي غورځنګ ؤ، او د داسې عالمانو، فقهاوو روزل وو چې اسلامي نړۍ کوټ کوټ ته د دین او قران احکام بې انحرافه او د خلافت د دربار له لاس وهنې پرته ورسوي او د عقایدو د بې لا ري توبه مخه ونیسي. دا مبارزه او مقابله له ځینو اړخونو له نورو مبارزو ګرانه وه او په دغه ګران کار کښې د هغوي کامیابي ددې سبب شوه چې نن ګورو چې د بني امیه ؤ د یوې پیړۍ له تیارو ډک او اسلام مخالفه حکومت سره سره د دینداري اصلي اډه او مرکز وران نۀ شو. که څه هم امویانو ډیر کوشش وکړو چې اسلامي امت جاهلیت ته ستون کړي خو د پاکوامامنو کوششونه په تیره بیا د ښو شاګردانو روزل او په اسلامي ټولنه کښې د سمو احکامو خپرول د امویانو دلاري غټ خنډان وو او بالاخره دښمنان په خپلې موخې کښې چې د اسلام د بنیاد رنګول وو ناکامه پاتې شول.

بني عباس د پیغمبر(ص) د ترۀ عباس بن عبدالمطلب له نسله وو، په لومړیو کښې یې د کربلا د شهیدانو د کسات او د امویانو له ظلم سره د مبارزه په پلمه خلق راټول کړل او دحضرت علی علیه السلام له کورنۍ سره د خلقو د مینې په استفادې سره یې په دې بانه چې له امویانو به حکومت واخلي او سم حقدار ته به یې ورکړي، له امویانو سره مبارزه وکړه. د ابو مسلم خراساني او ایرانیانو په مرسته یې بني امیه له

منځه یوړل او په ځائې ددې چې خلافت د وخت امام جعفر صادق علیه السلام ته ورکړي، پخپله یې د حکومت واګې په لاس کښې واخستل. بني عباسو ډیره ظاهروله چې په اسلام پابند دي. په دې نامه چې مونږ د پیغمبر(ص) خپلوان یو ،ځانونه به یې د پیغمبر(ص) حقیقي وارثان بلل او لکه ثنګه چې پخپله تر ټولو خه پوهیدل چې ددې مقام قابل نۀ دي. د خپل حکومت له پیله یې د مخکښې په شان امام صادق(علیه السلام) په سخت دباؤ کښې راوست او په هرې ممکنې طریقې یې کوشش وکړو چې خلق د نبوت او امامت له کورنۍ لرې وساتي چې هغه حکومت او خلافت چې د پیغمبر(ص) د کورنۍ او نسل په نامه یې تر لاسه کړې دی، له لاسه ورنۀ کړي. امام صادق(علیه السلام) په دې ټوله موده کښې په تیره بیا د منصور په حکومت کښې تر ثارنې او دباؤ لاندې ؤ او حتی کله کله به ورسره د خلقو رابطه بالکل غوثه کړې شوه.

منصور دوانقي په امام، د هغۀ په پیروانو او نوروعلویانو باندې له هیڅ ظلم اوجرمه دریغ نۀ کولو او د بني امیه ؤ په لاره روان ؤ. امام ځینې ملګري لکه "سدیر" عبدالسلام بن عبدالرحمن او داسې نور یې شهیدان کړل او عبدالله بن حسن چې د امام حسن مجتبي علیه السلام نمسي او د علویانو یو لوئې کس ؤ، عراق ته جلاوطن کړ او هلته یې بندي او بیا

شهيد کړ[1]. له بلې خواه يې دا کوشش کوۀ چې په هرې طريقې سره وي اسلامي امت هغۀ ته مخه کړي او هغه د محمدي دين او شريعت امين او د خداې د رسول خليفه وګڼي او تېنګار يې کوۀ چې ځان د پيغمبر(ص) له اهلبيتو ولولي او په مغالطې سره د امامانو او د خداي د رسول د حقيقي وصيانو ځائې ونيسي.

له امام څخه يو ملګري تپوس وکړو چې زمونږ ځينې ملګري او ستا اصحابان چې په سختئ کښې دي که د بني عباسو لپاره کار وکړي او پيسې واخلي ستا په خيال دا څنګه ده؟ امام وفرمايل زۀ نۀ خوښوم چې د بني عباسو لپاره يوه غوټۀ وتړم يا يوه کرښه راکاږم که څه هم ډيرې پيسې راکړي ځکه چې څوک له ظالمانو سره مرسته کوي د قيامت په ورځ به په اور کښې وي تر دې چې خداي پاک د خپلو بندګانو تر مينځ حکم وکړي.

امام جعفر صادق(عليه السلام) حتی په ليکونو او کتنو کښې کله کله منصور غندلو منصور په يو ليک کښې امام ته وليکل، تۀ ولې د نورو په شان مونږ ته نۀ راځې؟ امام يې په ځواب کښې وليکل مونږ سره د دنيا هيڅ نشته چې د هغې په وجه له تا ويرېږو، او تا سره هم له معنوياتو او اخرت هيڅ

---

1 . جامع الروه ج 1 ص 150، 448 بحار ج 47 ص 195 تحفه الاحباب ص179 منتهى الامال ج 1 ص 195

نشته چې هیله درته ولرو، نۀ تاته کوم نعمت درکړل شوې چې مبارکي ته درشو، نۀ په مصیبت کښې یې چې غمرازي درسره وکړو نو څۀ ته درشو؟ منصور ورته ولیکل راشئ مونږ ته نصیحت وکړئ. امام په ځواب کښې ولیکل څوک چې د اخرت په غم کښې وي تا ته نۀ درځي[1].

امام صادق(علیه السلام) او حضرت زید بن علی

د ځلورم امام زین العابدین علیه السلام ځوې حضرت زید یو لوئې اسلامي شخصیت او د علم تقوی او فضیلت یوه ځلانده ځیره ده، زید د امویانو د حکومت په سختې ساه ډوبې کښې پاڅون وکړو په میړانتیا سره وجنګید او په شرافت سره شهید شو، د حضرت زید له تقوی او نوره ډک ژوند او بالاخره د هغۀ پاڅون او شهادت د هغې روزنې ښۀ ښوونکې دی چې هغه بزرګوار د امامت په کورنۍ کښې له خپل پلار او وروره کړې وه. اسلامي پوهان د حضرت زید په علم، تقوی او فضیلت اتفاق لري. امامانو هم په ډیرو ځایونو کښې زید ستایلی دی او د فضیلت روایتونه دومره زیات دي چې شیخ صدوق رحمه الله علیه په "عیون اخبار الرضا" کتاب کښې د غو روایتونو ته یو باب بیل کړی دی.

---

1 . کشف الغمه ج 2 ص 448 بحار ج 47 ص 184

له حضرت زید سره د مدائن بصرې واسط، خراسان، ری، موصل او نورو ښارونو تر پنځلسو زرو زیاتو کسانو بیعت وکړو او زید د هشام په خلاف پاڅون وکړو خو په جنګ کښې ورسره ملګرو سستي وکړه او ورو ورو ورځني په شا شول تر دې چې زید پخپله شهید شو د هغۀ ملګرو د هغۀ بدن په یوې ویالۍ کښې ښخ کړو او اوبۀ یې پرې روانې کړې خو دښمنانو وموند، راوې باسۀ سر یې ترې جدا کړ او هشام په حکم سره یې بدن په کوفې کښې بربنډ ځوړند کړو، څوکاله یې مړی د شهادت د بیرغ وال په شان ځوړند ؤ. تر دې چې د هشام په حکم سره وسوزول شو او ایرې یې هوا ته وسپارلې. د زید د شهادت خبر امام جعفر صادق علیه السلام ډیر غمژن کړو او زر دیناره یې ابو خالد واسطي ته ورکړل چې د هغو کسانو په کورنیو یې وویشي چې د زید په څنګ کښې شهیدان شوي دي[1].

د امام جعفر صادق(علیه السلام) مناظره

د امویانو د حکومت په وروستیو او د عباسي حکومت په لومړیو کلونو کښې د حکومتونو د مشغولتیا او د ساډوبې

1 . ارشاد مفید ص 252

او پابندۍ د فضا د کموالي په وجه امام جعفر صادق(علیه السلام) ته دا موقعه په لاس ورغله چې خپل علمي، مذهبي غورځنګ پراخ کړي او عملاً مدینه په یوې دیني مدرسې بدله شوه چې د علم په زرګونو لیوالو به په بیلا بیلو ځانګو کښې له امامه زده کړه کوله. په ټولو اسلامي سیمو کښې د حضرت امام علی علیه السلام مشهورتیا دومره زیاته وه چې خلق له لرې لرې سیمو څخه د هغوي درس ته رامات وو، حتي ځینې غیر اسلامي مفکران او پوهان به هم له امام سره د علمي مذاکرې لپاره هغوي ته حاضریدل او له بیلا بیلو فرقو او د بیلا بیلو عقیدو له منوونکو سره د امام مناظرې او ځوابونه د اسلام د لومړیو پیړیو د علمي تاریخ ځلاندې پاڼې دي.داسې ښکاري چې د امام ځوابونه د وخت اوموقعې په مناسبت او د پوښتنه کوونکي د عقل او پوهې سره سم او د هغې په اندازه ورکړل شوي دي.ځکه خو ځینې ځوابونه داسې دي چې د جدل کوونکي د برهان او دلیل سستیا، کمزورتیا یا ناسموالي څرګندوي، ځینې فکر اوسوچ ته د تپوس کوونکي د هڅولو لپاره دي، البته اکثره ځوابونه بشپړ علمي او فلسفي دي. ددغو ټولو مناظرو او ځوابونو بیانولو ته د یو ځانله کتاب ضرورت دی له دې امله زۀ یوازې ځو اسان او د عامې پوهې وړ مناظرې وړاندې کوم.

✸ ابو منصور وايي زما يو ملګري ما ته نقل کړې ده چې له دوؤ دهريانو (څوک چې خداي نه مني) ابن ابي العوجا او عبدالله بن مقفع سره په مسجد الحرام کښې ناست ؤم، ابن مقفع وويل دا خلق وينې؟ او هغو کسانو ته يې اشاره وکړه چې طواف يې کوؤ، په دوي کښې هيڅ يو د انسان د نوم لائق نۀ دي يوازې لوئې کس چې ناست دي (حضرت امام جعفر صادق(عليه السلام) ته يې اشاره وکړه). ابن ابي العوجا ورته وويل ولې په دغو ټولو کښې يوازې "دی" انسان بولې؟ ورته يې ووويل ځکه چې په هغۀ کس کښې مې داسې علم، پوهه او فضيلت ليدلی چې نور يې نۀ لري. ابن ابي العوجا وويل: پکار ده چې زۀ ورسره پخپله وګورم چې ستا خبره سمه ده که غلطه؟ ابن مقفع وويل چې له دې کاره تير شه ځکه چې زۀ ويريږم کۀ له هغۀ سره دې خبرې وکړې نو له خپلې عقيدې او دهری توبه به دې واړوي. ابن ابي العوجاء ورته ووئې چې تۀ دا خيال کوې نو ورشه خو ګوره ډير پام کوه چې څه ويل غواړې اوس يې ښۀ زده کړه او وې تله چې کومې خبرې به کوې او نخښې پرې وکړه، مبادا هلته حق حيران پاتې شې او څۀ غلطي وکړې؟

ابن ابي العوجا د امام کتنې ته ورغي او مونږ پاتې شو، څو شيبې وروسته راستون شو او وې ويل اي د مقفع ځويه تا خو وې دا انسان دی ما ته خو له انسانه لوړ ښکاره شو هغه خو انسان نۀ دي بلکې دا يې يو شخصيت دی چې بيلګه يې ما نۀ

ده ليدلې. ابن مقفع وپوښتل ښه نو څۀ چل وشو؟ ابن ابي العوجا وويل چې هغۀ ته ورغلم کښيناستم، کله چې خلق لاړل او يوازې شو نو امام وفرمايل: که دين او ايمان خبره همداسې وي لکه دا مسلمانان يې چې وايي او حقيقتاً همداسې ده (خداي اواخرت حق دي) نو دوي د سعادت او ميکمرغۍ په لاره تللي دي او تاسو ترې پاتې شوي يئ او هلاک شوي يې او که حقيقت اصل هغه وي لکه چې تاسو يې وايئ (خداي او اخرت نۀ وي) نو دا مسلمانان له تاسو سره برابر دي (يعنې مسلمانان چې په دين عقيده لري، تاوان يې نۀ دي کړي ځکه چې ستاسو په شان دي ځکه چې که خداي او د حساب کتاب ورځ په اصل کې نه وي او دوي پرې ايمان لري نو دوي هيڅ تاوان نه دې کړې ځکه چې ستاسو په شان دي او که په اصل کې وي او دوي پرې ايمان لري او تاسو پرې ايمان نۀ لرئ، نو تاسو تاواني او هلاک يئ او دوي نيکمرغه او سعادت مند دي ځکه چې حقيقت لري خو تاسو پرې ايمان نۀ لرئ" ما ورته وويل خداي دې په تا رحم وکړي، مونږ څۀ وايو او مسلمانان څۀ وائې؟ زمونږ او دوي په عقيدو کښې خو څۀ فرق نشته؟ وې فرمايل ستا و د هغوي خبره څنګه يوه کيدي شي؟ حال دا چې هغي په خداي، د حساب کتاب په ورځ او د اسمانونو په رب ايمان لري او تاسو اسمان داسې يو وران ځائې ګڼئ چې هيڅوک پکښې نشته. ما دا فرصت غنيمت وګڼلو او ومې ويل: که حقيقت همداسې وي لکه مسلمانان چې عقيده لري

نو خداي دوي ته ځان ولې نۀ ښائ او مخ په مخه يې ولې عبادت ته نۀ رابولي چې په خلقو کښې اختلاف ختم شي. ولې يې ځان پټ کړې او پيغمبران راليږي؟ که پخپله راغلې وې نو دا به د خلقو د ايمان لپاره ډيره ښه او موثره خبره وه. امام وفرمايل: افسوس دې وي په تا، هغه هستي په تا څنګه پټه پاتې ده چې ستا په وجود کښې يې تاته خپل قدرت ښودلى دى. او په دغو ځيزونو کښې يې قدرت درته څرګند دى. تۀ يې پيدا کړې حال دا چې مخکښې نۀ وې، له وړوکوالي ورسته يې لوئې کړې، له بې وسى وروسته يې وس درکړو او له وسه وروسته يې بې وسه کړې، له روغتيا وروسته يې ناروغ او بيا يې روغ کړې، له غصې ورسته بې راضي او بيا يې غصه کړې، له غمه وروسته خوشحاليږې او بيا غصه کيږې، له دوستى ورسته په دښمنى او بيا دوستى، له سستى وروسته په ټينګتيا او بيا په سستى او له بيزارى ورسته په غوښتنې او بيا په بيزارى کښې، ايا په دغو ټولو کښې د خداي نخښې نۀ دي موجودې؟ تۀ چا له غوښتنې ورسته بې ميله او بې طبې کړې يې، چا درته له نااميدى وروسته اميد او له هيلې ورسته نهيلي درکړې ده او ستا ذهن ته هغه شي څوک درياد‌وي چې هير کړې دې ؤ او درياد‌شو او له ياده ورسته دې بيا هير کړو ايا دا ټول تا پخپله کړي دي. په دې کښې تاته د خداي قدرت نۀ معلوميږي.... "امام همداراز زما په وجود کښې د خداي اثار ماته راڅرګندول او ما انکار

نشو کولي تر دې حده چې ګمان مې وکړو چې خداي راته بشپړ مجسم شوی دی او موجود دی.

✸ عبدالله دلصياني چې په خداي ايمان نۀ لرلو د امام صادق(عليه السلام) کور ته ورغی، کښيناست او وې ويل اې د محمد ځويه جعفره! ما ته د خداي لپاره دليل راوړه. امام وفرمايل نوم دې څۀ دی؟ دلصياني هيڅ ونۀ ويل پاڅيد او راووتو، دوستان يې چې خبر شو نو وې ويل خپل نوم دې ولې ونۀ ښودۀ. دلصياني وويل: که ويلي مې وي چې نوم مې عبدالله (د خداي بنده) دي نو امام به ويل چې دا څوک دی چې تۀ يې بنده يې؟ ملګرو يې وويل: بيا ورشه او ورته ووايه چې نوم دې نۀ پوښتي خو په خداي دې دليل راوړي. دلصياني بيا راغي او امام ته يې وويل چې نوم مې مۀ پوښته او د خداي په وجود راته دليل راوړه. امام وفرمايل کښينه. د امام له کوچني ځوي سره هګۍ په لاس کښې وه او لوبې يې ورسره کولې امام له هغۀ هګۍ واخسته او وې فرمايل: دا يو بند ديوال او حصار دی چې پوستکې يې کلک دی او له دې کلک پوستکي لاندې نرې پوټکې دی او په دغه نري پوستکي کښې حل شوي سرۀ زر او ويلي شوي سپين زر وي چې له يو بل سره نۀ يو ځائې کيږي او په همدې حال پاتې دي، نۀ ترې کوم رغاوونکې څيز راؤځي چې مونږ يې له سلامتۍ خبر کړي او نۀ کوم خرابوونکې څيز ورننوزي چې له خرابۍ يې خبر شو، هيڅ پته نشته چې کوم څيز به ترې راووځي هغه به نر وي

یا ښځه، تر دې ورسته چوي او طاوسي رنګونه ترې راوځي.
سره له دې هر څۀ، بیا هم فکر کوې چې ددې لپاره هیڅ
پلانوونکې، مدبر او پنځوونکې نشته؟

دلصیاني په فکر کښې ډوب شو، څو شیبې غلي ؤ بیا یې
سر اوچت کړو او ویل ګواهي ورکوم چې له یوخداي پرته بل
خداي نشته او هم هغه د عبادت وړ دی، محمد (ص) د خداي
رسول دی او تۀ د خداي امام یې. زۀ په خپلو کړو پښیمانه او
توبه ګار یم.

✸ هشام وائي یو زندیق له امام صادق علیه السلام څخه په
خپلو پوښتنو کښې تپوس وکړوچې خداي څۀ شي دی؟ امام
وفرمایل هغه "شې" دی خو د نورو شیئونو په اپوټه، او مطلب
مې د دې جملې نه د دې خبرې د معنې ثابتول دي او دا چې
هغه شې دی نو مطلب مې دا دی چې شیئت او وجود لري، خو
نۀ جسم لري او نۀ شکل، نۀ لمس کیږي او نۀ په پنځو حواسو
سره درک کیږي او معلومیږي، او نه یې خیال او وهم درک
کوي، نۀورله هلاکت او ختمیدل شته چې ګوندې تاوان او
نقصان یا کمي ورته ورسیږي او نۀ پکښې د وخت تیریدل څۀ
بدلون راولي. ستا په خیال هغه اوریدونکې او لیدونکې دی؟
هؤ هغه اوریدونکې او لیدونکې دی. اوریدونکې دی خو د
اوریدو لپاره کوم غړې نۀ لري او لیدونکې دی بې د څۀ
وسیلې چې ورسره وګوري، بلکې هغه په خپل نفس سره اوري
او ګوري مطلب مې دا نۀ دی چې هغه ځانته یو شې دی او

نفس يې ځانته بل شې، بلکې د هغۀ نفس او وجود يو دی او دا ټکي مې يوازې ستا د پوهولو لپاره وکاروؤ نو هغه په خپل ټول وجود سره اوريدونکې دی خو چې ما درته ووې چې په ټول وجود سره ددې معنا دا نۀ ده چې د هغۀ وجود جزونه او غړي لري يا تقسيميدې شي بلکي دا ټکي مې ستا د پوهولو او افهام و تفهيم لپاره استعمال کړو او مطلب مې دا دی چې هغه اوريدونکې،ليدونکې، پوه او خبر دی له دې پرته چې په ذات او معنا کښې يې څۀ اختلاف وي. هغه رب، معبود او الله دي. او بيا هم د رب، معبود او الله نه زما مقصد د ر، ب، يا ال، ټکي نۀ دي بلکې مقصد مې ددغو ټکو معنا او هغه وجود دي چې د ټولو ځيزونو پنځوونکې او جوړونکې دی. او له دغو ټکو څخه مې مطلب هماغه معنا ده چې نوم يې الله، رحمان،، رحيم، عزيز داسې نور صفتونه دي چې په حقيقت کښې ټول د هماغه معبود نومونه دي.

زنديق وويل چې زمونږ فکر او سوچ ته چې څۀ هم راځي هغه مخلوق دي او خالق زمونږ فکر ته نشي راتلې. امام ځواب ورکړو که داسې وي نو د توحيد تکليف او عقيده زمونږ نه لرې کيږي يعني د خداي د منلو هيڅ ضرورت نشته ځکه چې کوم ځيز بالکل فکر ته درنه شي او فکر يې درک نۀ کړې شي د هغې لپاره په مونږ هيڅ تکليف او دنده نشته، خو نه، مونږ وايو چې هر هغه ځيز چې په حواسو سره زمونږ فکر ته راشي، او په دغو حواسوسره يې مونږ درک کړو ،او په خپلو حواسو

کښې ورته يو شکل جوړ کړو چې هماغه شان يې تصور کړې شو، نو دا څيز مخلوق او پنځول شوې څيز دی او خالق او پنځوونکې نشي کيدی، نو ځکه پکار ده چې د خداي له وجود دوه څيزونه وباسو يو"نفي" ځکه چې که د خداي په وجود کښې مو "نفي" او نشتوالې فرض کړو نو دا د هغۀ ذات د باطليدو او انکار سبب کيږي او دويم تشبيه(ورته والې، يا يو شان والې) ځکه چې دا صفت د مخلوق له صفتونو څخه دی او يوازې په مخلوقاتو کښې ويلی شو چې مثلاً (دا څيز ددغه څيز په شان دي) ځکه چې مخلوقات ټول له اجزاوو ترکيب او جوړ شوي دي. نو مجبور يو چې يو صانع پنځوونکې او خداي ثابت کړو ځکه چې مخلوقات هغۀ ته اړتيا او ضرورت لري، ټول مصنوع شوي او پنځول شوي دي خو پنځوونکې او خالق يې د دوي په شان نۀ دی ځکه چې کوم څيز د دوي په شان وي هغه ددوي "شبيه" وي يعني ترکيب او جوړښت به يې يو شان وي او په دې کښې په شباهت او ورته والې لري. چې مخکښې نۀ وو، بيا راپيدا شول او واړۀ وو، غټ شول يا مثلاً په تور والي او ناتوانۍ او توان کښې يا په نورو حالاتو کښې چې په مخلوقاتو راځي نو مطلب دا چې که خداي ته دې مخلوقاتو سره شباهت او ورته والې ورکړ نو مجبور يې چې د مخلوقاتو صفات او حالات هم ورته تصور کړې چې دا يوه غلطه خبره ده نو معلومه شوه چې مخلوق او خالق يو شان نۀ دي.

زنديق: كله چې مو خداي ثابت کړو نو په حقيقت د هغۀ لپاره د حد او حدود قائل شو او خداي حد نۀ لري.

امام: نه هيڅ كله د هغۀ لپاره د حد قائل نۀ يو بلكې يوازې د هغۀ شته والي او وجود ثابتوؤ او د اثبات او نفي تر مينځ بله مرتبه او پړاؤ نشته.

زنديق: ايا هغه هستي لري؟

امام : هؤ هيڅ څيز له خپلې هستۍ پرته نشي ثابتيدی.

زنديق: ايا هغه كيفيت او څرنګوالي هم لري؟

امام : نه، ځكه چې كيفيت او څرنګوالي صفتونه دي او يوڅيز چې په بل څيز كښې موجود وي نو ويلې شو چې مثلاً دا څيز داسې دی يا دغه شان او كيفيت او څرنګوالي يې بيان کړو، يعني كه مونږ دخداي په وجود احاطه ولرو هله ويلې شو چې خداي پاک مثلاً "سپين يا تور" دی يا داسې نور صفتونه ورته بيان کړو، خو د خداي پاک په اثباتولو له دوو څيزونو بايد تير يو له "نفي"څخه (چې ووايو چې خداي اصلاًشته نه ځكه څې دا د هغۀ انكار دی او د هغۀ د نشتوالي قائليدل دي) او دويم له تشبيه او څرنګوالي (يعني خداي بل كوم څيز ته ورته او د هغۀ په شان وبولو) ځكه چې څوک يې د بل چا په شان وبولي په حقيقت كښې هغۀ ته د مخلوقاتو د صفت قائل شوی دی، چې خداي پاک له دې ډير اوچت او پاک دي نو په كار ده

چې ووایو هغه یو داسې کیفیت لري چې له هغۀ پرته د بل چا لائق او وړ نۀ دی. او نور څوک پکښې ګډون او شرکت نۀ لري، هیڅوک په هغۀ احاطه نۀ لري او هیچا ته پته نشته چې هغه څرنګ دی؟

زندیق: ایا هغه په خپل وجود سره کارونه کوي؟

امام: هغه تر دې لوړ او پاک دی چې په خپل وجود سره کار وکړي ځکه چې دا صفت د مخلوق صفت دی چې په خپل وجود سره له نورو څیزونو سره تماس او رابطه ټینګوي او لمس کوي یې او کارونه په خپلو غړو او بدن سره کوي،د خائې پاک ټول کارونه د هغۀ په اراده کیږي د هغۀ اراده نافذه ده او څۀ چې وغواړي په خپلې اراده سره یې کوي[1].

د مفضل د توحید رساله

په دي رساله کښې د انسان او نړۍ د پنځوونې، د خداي پاک د وجود د ثابتولو او د هغۀ د علم قدرت او حکمت په باره کښې ګټورې خبرې دي چې حضرت امام صادق(علیه السلام) په څلورو محفلونو کښې د مفضل لپاره بیان کړي دي او مفضل د امام په اجازت سره لیکلي دي.

1 . اصول کافي ج1 ص 83

مفضل د دې رسالې په سريزه کښې ليکي: يوه ورځ د نمر پريوتو په وخت د پيغمبر(ص) په جومات کښې ناست ؤم او د پيغمبر(ص) د عظمت او د هغۀ د لوړاوي او شرافت په باره کښې چې خداي پاک ورته ورکړی دی په سوچ کښې ؤم. ناڅاپه ابن ابي العوجا چې يو دهريه او لا مذهب ؤ راغی او په داسې ځائې کښې کښيناست چې ما يې خبرې اوريدلې يو ملګري يې هم ورسره کښناست او دواړو د پيغمبر(ص) په حقله خبرې پيل کړې. له دغو خبرو ورسته د خداي خبرې شروع شوې او خبره يې دی ته راورسوله چې دا نړۍ او مخلوق کوم خالق او پنځوونکې نۀ لري او ټول څيزونه پخپله پيدا کيږي مخکښې هم داسې ؤ او بيا به هم داسې وي.

کله چې مې له دغو دوو دا خبرې واوريدې نو له ډيرې غصې مې په ځان کنټرول ونۀ کړې شو او ومې ويل ای د خداي دښمنه ولې زنديق او بې دينه شوې او له هغه خدايه دې انکار وکړو چې تۀ يې په بهترين او ښکلي شکل پيدا کړې، له بيلا بيلو حالاتو يې تير کړې او تر دې حده يې راورسولې، که لږ په خپل ګريوان کښې وګورې او له خپلو مغزو او ضميره وپوښتې د خداي پاک د پيدايښت اثار او د هغه حکمت او نخښې نښانې په تا کښې روښانه دي.

ابن ابي العوجا وويل: اي سړيه! که ته متکلم يې (څوک چې د عقائدو له بحثۀ خبر وي او په بحث و جدل کښې ماهر وي) نو له ما سره د هغې په طريقه خبرې کوه نو که زۀ دې پړ

کړم ستا خبره به ومنم او که متکلم نۀ يې نو له تا سره خبرې ګټه نۀ لري او که تۀ د حضرت محمد (ص) له يارانو څخه يې نو خبر شه چې هغۀ له مونږ سره په دې طريقه خبرې نۀ کوي او په دا ډول له مونږ سره مجادله نۀ کوي. هغه زمونږ خبرې تر تا ډيرې اوريدلي دي خو مونږ ته يې کنځل نۀ دي کړې او زمونږ په ځواب کښې بې کنټروله شوې نۀ دی. هغه ارام، صابر عاقل او نرم دی. او غصه او کم عقلي يې نشي لاندې کولې، زمونږ خبرې او دليلونه اوري، څۀ چې مو ياد وي هغه ورته وايو او ګمان کوؤ چې هغه مو پړ کړ خو په ډيرو کمو اولنډو خبرو او دليلونو سره په مونږ بريالې شي او مونږ باطل کړي په لنډو خبرو سره په مونږ حجت ختم کړي تر دې چې مونږ لا ځوابه شو نو تۀ کۀ د هغۀ له اصحابو يې نو څنګه چې له هغۀ سره ښائې له مونږ سره خبرې وکړه، زۀ ډير په خفګان له جماته راووتم او د همدغو ملحدانو په خيال کښې د امام صادق(عليه السلام) خدمت ته ورغلم امام چې زۀ وليدم نو وې پوښتل څۀ چل شوی دی؟ ما ورته د دهريانو خبرې وکړې. وې فرمايل: تا ته به د نړۍ ځناورو، وحشي ځناورو، حشراتو، مارعانو، انسانانو، بوټو د ميوه لرونکو او بې ميوې ونو او سبزيو په خلقت او پيداوښت کښې د لوئې خداي حکمت بيانکړم چې عبرت اخستونکي ترې عبرت واخلي او د مومنانو معرفت زيات شي. او کافران او ملحدان پکښې حيرانه پاتې شي. سبا سهار

ما ته راشه. په دې توفیق ډېر خوشحاله شوم کور ته راغلم او د وعدې په انتظار کښې راباندې شپه اوږده شوه.

لومړی محفل

سهار د امام صادق(علیه السلام) خدمت ته حاضر شوم. امام زهٔ خپلې کوټې ته وغوښتم،ورغلم او کښیناستم. امام وویل: مفضله زما په خیال شپه درباندې په انتظار کښې اوږده شوه. عرض مې وکړو (هؤ). امام وفرمایل: اي مفضله! خداي ؤ او تر هغهٔ مخکښې هیڅ نهٔ وؤ، هغه باقي دی او شتون یې پائي نهٔ لري حمد و ثنا د هغهٔ لائقه ده د هغهٔ شکر او مننه چې دعلومو او پوهو لوئې درجې یې مونږ ته راکړې او مونږ یې په خپل حکمت ګواه کړو. مفضل له امامه وغوښتل چې دا مطالب له ځان سره ولیکي. امام هم اجازت ورکړو.

"اي مفضله! ځوک چې د نړۍ د پنځوونکي په وجود کښې شک کوي د نړۍ د پیدایښت په عجایبو ناخبره دي او د خداي پاک په حکمتونو نهٔ پوهیږي نو ځکه د خپل فکر او پوهې د کوتاهۍ او لنډوون له امله د انکار په لاره تللي دي او د خپل بصیرت د بې وسۍ په وجه یې سپین سترګې توب او دروغو ته مخه کړې ده تر دې چې منکر شوي او وائي دا مخلوق خالق نهٔ لري او نړۍ تدبیرونکې نهٔ لري او څهٔ چې پیښیږي د حساب اندازې حکمت او تدبیر په اساس نهٔ دي. نو

خداي د دوي له خبرو لوړ دی. دوي د خداي له رحمته لرې شوي دي، دوي په ګمراهۍ، ړوندوالي او حيرانتيا کښې د هغو کسانو په شان دي چې يوې ښکلې او سينګارې ودانۍ ته ورننوځي چې پکښې قيمتي او ښائسته قالينونه خوارهٔ وي، قسما قسم خوراکونه، جامې لوښي سامان او د انسان د اړتيا ټول څيزونه پکښې تيار وي اوټول څيزونه په خاصې طريقې، تدبير او سمې اندزې سره په خپل ځاېې پراتهٔ وي، نو دا ړاندهٔ چې دې کور ته ورننوځي او ګرځي پکښې په داسې حال کښې چې نهٔ کور ويني نه پکښې سينګار شوې سامان او په هغې کښې تيار شوي څيزونه، کله نا کله دوي په ځينو څيزونو تيندک وخوري نو غصه شي چې دا بې څهٔ ته ايښي دی او ددغو څهٔ ضرورت دی؟ نو بس د کور مالک او رغاونکي ته بدې ردې شورو کړي. نو هغه کسان چې د نړۍ د معبود ښهٔ تقدير او په هستۍ کښې د کامل تدبير انکار کوي د دوي مثال د همدغو ړندو په شان دی ځکه چې ددغه منکرانو ذهنونه او فکرونه د څيزونو په اسبابو او علتونو او فائدو نهٔ پوهيږي او په دې دنيا کښې حيران دريان او لا لهانده دي او په دې سرائې او نړۍ کښې چې د نظام کوم سموالي او د جوړونې ښائست دي او غښلتيا ده په دې نهٔ پوهيږي او چې کله داسې څيز ويني چې په سبب يې نهٔ پوهيږي او عقل يې د هغو په حکمت نهٔ رسيږي، بد رد وائي او انکار کوي او وائي چې دا خو خطا او بې تدبيري ده"

امام په لومړي محفل کښې په خپلو خبرو کښې د انسان د خلقت د بیلا بیلو حکمتونو او الهي نعمتونو تفصیل بیان کړ خو د اختصار او لنډون لپاره همدا بس ګڼم.

دويم محفل

اي مفضله! د حکیم او توانمن خداي په تدبیر فکر وکړه. دا داړونکي او ښکاري ځناورو په پیداوښت کښې چې څنګه ورته تیز او پریکوونکي غاښونه، سختې او پیاوړ پنجې او لوئې خلې ورکړل شوي دي چې د دوي له دنیا او طبعې سره مناسب وي او همداراز ښکاري او غوښې خورو مارغانو ته یې د هغوي له کار سره مناسبې پنجې ورکړې وې نو داسې څیز به یې ورکړی ؤ چې هغوي ورته اړتیا نۀ لري ځکه چې ښکار نۀ کوي او غوښه نۀ خوري او که داړونکو ځناورو ته یې سمونه ورکړي وې نو داسې څیزونه به یې ورکړي ؤ چې هغوي ورته اړتیا نه لري او داسې څیز به یې نۀ ؤ ورکړې چې هغوي ورته حاجت لري نو ته نۀ وینې چې خداي پاک د ځناورو دغو دوؤ ډولونو ته ده هغوي له ژوند او صلاح سره سم څیزونه ورکړي دي.

اوس د ځناورو بچو ته وګوره چې له زوکړې ورسته څرنګ بې د مور له مرستې ګرځي او هغه روزنې او مرستې ته چې د انسان اولاد ورته حاجت لري، اړتیا نه لري ځکه هغه څه چې د

انسان مور پرې پوهيږي او د بچو د روزنې او تربيت پوهه چې د انسان مور ته ورکړل شوې ده د ځناورو ميندې يې نۀ لري نو ځکه خداي پاک د ځناورو بچو ته بې له کوم روزونکي او استاده دا توان ورکړې چې له زوکړې فوراً وروسته په خپلو پښو ودريږي چې ضايع نۀ شي. بې له استاده د خپلې ودې او صلاح لارې پيل کړي او کمال ته ورسي. همداراز د ډيرو مارغانو لکه د چرګې، زرکې، سيسۍ او داسې نورو بچې د هګۍ نه له راوتلو فوراً ورسته ګرځي او دانې ټولوي خو خداي پاک د ځنيو نورو مارغانو چې کمزوري دي او الوتی نشي لکه کونترې او داسې نورو د بچو لپاره مهربانه ميندې ټاکلي او ميندو ته يې ورله پوهه ورکړې ده چې يې د الوت قابل شي او ځکه يې ورته د چرګې د بچې په شان ډير بچې نۀ دي ورکړي ګوندي نۀ وي چې هر يو ته ونۀ رسيدې شي او هغه همداسې ضايع شي. نو تۀ وينې چې هر يو د حکيم خداي د حکمت او تدبير يوه برخه وړې ده.

دريم محفل

اوازونه يو داسې اثر دی چې د جسمونو له جنګيدو څخه په هوا کښې پيدا کيږي او هوا يې زمونږ غوږونو ته رسوي. خلق ټوله ورځ او د شپې په يوه برخه کښې له خپلو ضرورتونو سره سم خبرې کوي که دا خبرې او اوازونه په هوا کښې پاتې کيدل

نړۍ به له اوازونو ډکه وه او خلقو ته به چارې ګرانې شوې وې او د کاغذونو تر جوړولو زيات به د هوا بدلولو ته ضرورت ؤ ځکه هغه خبرې چې کيږي تر ليکلو ډيرې زياتې دي. حکيم کردګار دا هوا د يو لطيف او نرم کاغذ په شان ګرځولې ته چې خبرې او اوازونه وړی راوړی او بيا پکښې د خبرو اثار ورکيږي او د نورو اوازونو لپاره صفا کيږي که تهٔ يو ازې د دې هوا په مصلحت هم غور وکړې نو ستا د عبرت لپاره کافي ده ځکه چې د بدن د ژوند سبب ده او د هوا راکښل بدن تازه او ژوندې کوي، له بهره هم بدن ته ګټه لري.اوازونه له لرو ځايونو راوړي او ښهٔ بويونه پوزو ته رسوي، له کومې خوا چې هوا ډيره راځي، اوازونه او بويونه هم ډير راځي.همداراز د ساړهٔ او تودوښې وړونکې هم هوا ده چې دا دواړه د نړۍ د چارو په نظام او صلاح کښې اغييزمنې دي.

د بيلا بيلو ونو په ټوکيدو غور وکړه. په کال کښې يو ځل ونهٔ مري، حرارت يې د ننه پټيږي او د ميوؤ مواد او توکي پکښې دننه جوړيږي اوبرابريږي، په بل پسرلي کښې بيا ژوندي کيږي او تاته ډول ډول ميوې چمتوکوي، هره ميوه په خپل وخت، لکه څنګه چې ميلمستياوو کښې په هر مناسب وخت مناسب خوارهٔ او خوارهٔ وړاندې کيږي. که څير شې نو پوهه به شې چې له ميوو ډکو ونو تاتا خپل لاسونه له ډول ميوو سره خوارهٔ کړي دي، د باغ په انګڼ کښې د ګلونو، ريحانو، نسرينو او ياسمينو ګلدستې ستا په وړاندې دي چې

کومه دې خوښه وي وايي خله، که عاقل يې نو ولې خپل کور نهٔ پيژنې، که وښيار يې نو ولې ددغو لطفونو په ډول ډول والي نهٔ پوهيږې؟ دا ټولې ميوې، خوارهٔ سبزې، رنګا رنګ ګلونه، غرونه او هوارې يې ستا لپاره تيارې کړې دي او تهٔ د هغهٔ د احسان منکر او د حکم نافرمان ئې، د شکر په ځائې ناشکري او د نعمتونو په وړاندې ګناه کوې.

د انار په جوړښت غور وکړه چې د بخښونکي خداي نښې نښانې پکښې ځرګندې دي. په دې کښې يې غوړيني غونډۍ ودرولي او له غونډيو ګير چاپيره يې د انارو دانې ښخې کړې دي، دانې يې په څو برخو ويشلې او له هرې برخې يې پرده تاو کړې ده او دا پرده دومره نرمه او لطيفه ده چې د انسان عقل ورته حيرانيږي او بيا يې دا ټول په يو کلک پوټکي کښې راغونډ کړي دي. د پيداښت تدبير دومره دقيق او باريک دي که انار دننه ټول له دانو ډک وي نو دانو ته به د تغزيې او خوراک لپاره کومه لاره نهٔ وه نو دا غوړ پوست ديوال يې ددانو په منځ کښې جوړ کړی دی چې په دې طريقې سره هرې دانې ته خوراک رسي او بيا يې دانو د حفاظت لپاره په هغو نرمۍ پردې غوړولي دي چې دا دومره تازه او اوبلنې دانې له سارهٔ تودوخې او نورو افتونو وساتي. دا د انار د پيدايښت او جوړښت له حکمتونو څخه يوازې يوه نمونه ده.

څلورم محفل

اوس به درته د افتونو او بلاګانو په حقله څۀ ووایم چې کله کله راځي او ځینو جاهلانو او نا پوهه خلقو د خداي پاک او د هغۀ د پنځوونې تدبیر او تقدیر د انکار لپاره یوه وسیله ګرځولې ده او وائي چې دا د خداي پاک د حکمت په خلاف پیښیږي لکه وبا، طاعون، ساري ناروغۍ، تیزه ږلۍ او ملخان چې پتې او میوې له منځه وړي. د دوي په ځواب کښې وایم چې که په نړۍ کښې کوم خالق او تدبیرونکې نۀ وې نو تر دې زیاتې بلاګانې او افتونه به راشي. مثلاًد اسمان او زمکې نظام به سست او خراب شي، ستوري به له زمکې سره وجنګیږي یا به په اوبو کښې ډوبه شي، یا نمر به نۀ راخیژي، چینې به اوچې شي، هوا به ودریږي، ټول ځیزونه به فاسد شي، یا د سمندر اوبۀ به ختمې شي، هوا به ودریږي، ټول ځیزونه به فاسد شي، یا سمندر اوبۀ به په زمکې راوخیژي او ټول ژوندي ساري به غرق کړي او دا افتونه مثلاً طاعون او داسې نور هم چې راشي نو ډیر وخت نۀ پاتې کیږي بلکې زر ختمیږي چې ټول نابود او ختم نۀ کړي او کله کله راځي. تۀ نۀ ګورې چې نړۍ له دغو لویو لویو بلاګانو او مصیبتونو په امن کښې ده او کله کله وړې بلاګانې او افتونه په خلقو راځي چې وویریږي او په ادب شي، بیا خداي دغه بلاګانې زر ایلې او ختمې کړي چې ددغو بلاګانو له راتللو خلق سبق او نصیحت

زده کړي او لرې کول يې د هغوي لپاره رحمت او نعمت شي.
بې دينه کسان د هغو مصيبتونو او افتونو چې په خلقو راځي په باره کې وائي که د نړۍ او مخلوق پيدا کوونکې او پنځوونکې مهربانه وي نو دا مصيبتونه په خلقو ولې راځي؟
ددې خبرې کوونکي ګمان کوي چې په نړۍ کښې د بنياده ژوند او عمر بايد له هر کړاوه، غمه او مصيبته پاک او خالي وي. که داسې وه نو په خلقو کښې به دومره شر فساد بلوا او تيري رامنځته شوي وؤ چې نۀ د هغوي ددې دنيا په صلاح دي او نۀ يې د هغې دنيا. لکه چې وينې ځينې کسان چې په ناز و نعمت او نياز بينۍ کښې پيدا شوي او په سوکالۍ، امن او شته منۍ کښې يې ژوند کړي په کفران، شيطانۍ او بې لارۍ کښې تر دې حده رسيدلي چې ګوندې هير کړي يې دي دوي هم د خداي مخلوق او بندګان دي او هيره کړې يې ده چې ممکنه ده دوي ته هم تاوان او زيان ورسي يا په مصبت او غم کښې ګير شي. او دا خبره يې خواب په خيال که هم نۀ ګرځي چې په بې وسو رحم وکړي يا د فقير او غريب لاس ونيسي يا يې په کوم غم لړلي او دردزپلي زړۀ ويوزي او په مصبت زپلي مهرباني وکړي. خو که انسانانو ته غم او کړاو ورسي او مصيبت او بلا پرې راشي ډير جاهلان او غافلان د غفلت له خوبه راويښ شي او له ډيرو فسادونو ګناهونو چې کړي يې دي توبه ګار کيږي. ځوک چې په جهان او نړۍ کښې دا غمونه او کړاوونه نۀ خوښوي په حقيقت کښې د هغو ماشومانو په

شان دي چې تراخهٔ دارو او شربت يې نهٔ خوښيږي او بد ورپسې وائي او چې طبيب يې له خوږو اوخوندورو څيزونو (چې تاوان ورته لري) منع کړي نو غصه کيږي. د علم او سبق زده کول ورته ګران او سخت ښکاري غواړي چې تل په لوبو او منډو تررو کښې وخت تير کړي او هر خوراک څښاک چې غواړي ئې، بې له دې چې پوهه شي چې لوبې او لهو و لعب يې دين او دنيا ته څهٔ تاوانونه لري. او هغه خوږې ډوډۍ او خوراکونه چې طبيب ترې منعې کړي دي هغوي ته کومې ناروغۍ ورلګوي. او په دې نهٔ پوهيږي چې علم و ادب د هغوي لپاره ښې پايلې او نتيجې لري او تراخهٔ داروګان يې د روغتيا سبب دي. ډير داسې سختۍ او غمونه دي چې ورپسې خوشحالۍ راځي. د امام صادق(عليه السلام) ملګري او شاګردان لکه څنګه مو چې وويل اموي او عباسي چارواکو ګران امامان سخته ځارل او خلق به يې هغوي ته له ورتګه منعې کول، سره له دې د بني اميه وو د حکومت په پايې او د بني عباسو د حکومت په پيل کښې د هغوي د جګړو او نښتو په وجه د علم ليوالو ته موقعه په لاس ورغله چې د امام محمد باقر عليه السلام او امام جعفر صادق(عليه السلام) له مکتبه استفاده وکړي.

د امام صادق علیه السلام شاګردان

د امام صادق(علیه السلام) په مکتب او مدرسې کښې ډیر شاګردان وروزل شول چې اسلامي معارف او علمونه یې په بیلا بیلو زمینو کښې ښه زده کړل او نورو ته یې ورسول. شیخ طوسي په خپل کتاب "رجال" کښې هغه کسان قابو زر تنه بللي چې له امامه یې علمي استفاده کړې یا روایتونه یې نقل کړي دي. د دغو کسانو د مقام لوړاوي او ورستیو نسلونو ته د علومو او معارفو انتقالولو کښې د هغوي د کړاوونو او تکلیفونو د درناوي لپاره یوازې د دریو کسانو نومونه اخلم.

1: حمران بن اعین شیباني(رح):

د اعین کورنۍ د رسالت او امامت د کورنۍ عاشقه او لیواله وه او حمران و زراره دواړه ورونه د خپل وخت له مشهورو فقیهانو او ځلاندو علمي څیرو شخه وؤ او د امام باقر علیه السلام او امام صادق(علیه السلام) له یارانو ګڼل کیږي. امام صادق(علیه السلام) وفرمایل: حمران بن اعین یو ایماندار کس دی چې خداي قسم له خپل دینه نۀ ګرځي. او همدارز فرمائي: حمران له جنتیانو دی[1].

---

1 . رجال کشي ص 176

یونس بن یعقوب وائي: حمران د کلام او عقائدو په علم ښۀ پوهیدو او هشام بن سالم وائي: د امام صادق علیه سلام له یو شمیر ملګرو سره د هغوي په خدمت کښې ؤم یو شامي راغی امام صادق(علیه السلام) ورنه وپوښتل څه غواړې؟ وې ویل اوریدلي مې دي چې تۀ د هرې پوښتنې ځواب ورکوې نو راغلي یم چې مناظره درسره وکړم. وې فرمایل: د څۀ په حلقه؟ وې ویل د قران په باب.امام صادق علیه السلام حمران ته واستوۀ. هغۀ وویل زۀ له تا سره مناظرې ته راغلي یم نۀ له حمران سره. امام وفرمایل: که حمران دې پړ کړو نو زۀ دې پړ کړی یم. شامي سرې حمران ته ورغي او څۀ یې هم چې وپوښتل ځواب یې ترلاسه کړ. تر دې چې ستړی شو. امام ورته وفرمایل: حمران درته څنګه ښکاره شو؟ وې ویل یو ماهر استاد دی ځکه چې د هر څۀ ځواب یې راکړ.

2: عبدالله بن ابي یعف:

د امام صادق(علیه السلام) له خاصو یارانو څنې ؤ. د امامت د مقام په معرفت او پیژندګلو کښې دومره مخکښې تللی ؤ چې لا اطاعته پرته ورنه څۀ نۀ لیدل کیدل. یو ځل یې امام صادق(علیه السلام) ته وویل: کۀ تۀ یو انار دوه ټوټې کړې او ووائې چې دا نیم حلال دی او نیم نور حرام نو ګواهي ورکوم چې حلال به حلال او حرام به حرام وګڼم. امام ورته وفرمایل:

خداي دې په تا رحمت وکړي. ابن ابي يعفور د امام صادق(عليه السلام) په وخت کښې وفات شو.

3: مفضل ابن عمر جعفي(رح):

مفضل د امام صادق(عليه السلام) له لويو يارانو، خواصو او له موثقو او باوري فقهاوو څخه ؤ. د امام نزدې ملګرې او د ځينو چارو مشر ؤ. ځينې کسان مدينې ته راغلل او له امام صادق(عليه السلام) يې وغښتل چې دوي ته يو داسې کس وښائې چې د ضرورت په وخت ورته ورشي، امام وفرمايل: چې څۀ پوښتنه هم لرئي ماته راځئ. دوي ټينګار وکړو چې ضرور ورته يو کس معرفي کړي. امام وفرمايل: مفضل تا سو ته ټاکم، هر څۀ چې ووائي منئ يې ځکه چې هغه حق وائي.

امام صادق(عليه السلام) په څو غونډو کښې مفضل ته توحيد په باب ځانګړي درسونه ورکړل چې ټولګه يې د "توحيد مفضل" کتاب دی. چې مخکښې مو ترې ځينې برخې بيان کړې دا درسونه په مفضل باندې د امام د خاص نظر او د امام په نزد د هغۀ د مقام د لوړاوي شاهد دي. مفضل امام صادق(عليه السلام) ته دومره خوږ ؤ چې يو ځل ورته امام وفرمايل: په خداي قسم تۀ مې خوښ يې او څوک چې ستا خوښ دي هغۀ سره هم مينه لرم."

د امام شهادت

د عباسي حکومت ظالم باچا منصور دوانيقي چې د بني عباسو په خليفه ګانو کښې يو رذيل ، ظالم او سخت خليفه ؤ تل به يې امام په خپلو مامورانو او پوليسو سره سخت څارلو او څو ځله يې امام د شهيدولو او ازارولو لپاره ځانته راغوښتې ؤ خو تقدير نۀ ؤ غوښتي نو په خپلو پليتو ارادو کښې به نۀ کاميابيدۀ.

اووم امام حضرت موسی کاظم عليه السلام فرما يې يو ځل منصور زما پلار راوغوښت چې شهيد يې کړي توره يې هم تياره کړه او خپل يو درباري"ربيع" ته يې وويل چې کله جعفر بن محمد عليه سلام راننوځي او زۀ ورسره خبرې وکړم په خبرو کښې چې کله زۀ لاسونه وپړقوم نو سر يې ووهه.

امام راننوت خو چې د منصور نظر پرې شنګه پريوت له خپل ځايه پاڅيده، هر کله راشه يې ورته ووئې او عرض يې وکړو چې ددې لپاره مې راغوښتي يې چې پورونه دې درکړم بيا يې په مسکا سره له امامه د حال احول وپوښتۀ. او ربيع ته يې وويل چې تر دريو ورځو پورې جعفر ابن محمد کور ته ستون کړه. خو با لاخره منصور امام وجود ونۀ زغملې شو ځکه چې د امام امامت او رهبرۍ اوازه په ټولو اسلامي زمکو

کښې خپره شوې وه. هغوي ته يې ده هجرت په **148** کال د شوال په مياشتې کښې زهر ورکړل او امام د شوال په پنځۀ ويشتمه نيټه په پنځۀ شپيتۀ کلنۍ کښې له فاني دنيا لاړ او پاک جسد يې د بقيع په مقبره کښې د خپل ګران پلار په خوا کښې خاورو ته وسپارل شو. په حقيقت کښې نړۍ د هغه ستر امام په شهادت سره له يو لوئې شخصيت او قيمتي ګوهره محرومه شوه[1].

د امام صادق(عليه السلام) ورستې وصيت

د امام صادق(عليه السلام) يو ملګرى ابو بصير وايي د امام له شهادته وروسته د هغوي ماندينې بي بي ام حميده ته د غمرازۍ لپاره ورغلم. مونږ دواړو د امام په غم کښې ډيره وژړل بيا يې ما ته وويل: اي ابو بصيره! که د امام د وفات په وخت وې نو حيران شوي به وې ځکه چې امام سترګې وغړولې او وې ويل چې ټول خپل خپلوان راغونډ کړه چې کله راغونډ شول نو امام ټولو ته وکتل او وې فرمايل:"مونږ هغو کسانو شفاعت نۀ کوؤ چې مانځه ته سپک ګوري."

1 . اعلام الورى ص 766

د امام څو ارزښتناکې خبرې

✸هر یو مسلمان چې د خپل مسلمان ورور د ضرورت او د هغهٔ د غوښتنې د پوره کولو لپاره کوشش وکړي د هغه چا په شان دی چې د خداي په لار کښې جهاد وکړي .

✸خداي پاک فرمايلي دي: خلق زما د کورنۍ په شان دي ماته هغه کس ډیر خوږ دی چې له خلقو سره ډیر مهربان دی اود نورو د اړتیاوو د پوره کولو کوشش کوي.

✸د خلقو ټولې ګټورې پوهنې او علمونه په څلورو څیزونو کښې دي:

1: دا چې خپل رب وپیژني.

2 : په دې پوهه شي چې له تا سره یې څهٔ کړي دي او څهٔ نعمتونه یې درکړي دي

3 :دا چې خبر شې ستا خداي څهٔ غواړي او ستا دنده څهٔ ده؟

4 : هغه څیزونه وپیژنې چې له دینه دې وباسي.

✸څلور خويونه د پيغمرانو له اخلاقو څخه دي، نيکي کول، سخاوت، صبر او د مسائلو په وړاندې ټنګتيا، د مومنانو د حقونو خيال ساتل.

✸ مومن په دوو ويرو کښې راګير دی: تيرې ګناهانې چې نۀ پوهيږي خداي به ورسره د هغو په حقله څۀ کوي او پاتې عمر چې نۀ دی خبر نورې به کومې ګناهانې کوي او ورځ شپه کوي او همدا ويره ددۀ د اصلاح سبب ده.

✸هيڅوک تر هغه وخته د ايمان په حقيقت نۀ شي پوهيدلي چې دا درې خصلتونه پکښې نۀ وي. په دين کښې پوهه او بصيرت، په روزۍ او ژوند کښې سمه اندازه، په مصيبتونو او کړاوونو کښې صبر.

✸ درې تنه په دويو ځايونو کښې پيژندل کيږي، صابر او زغم لرونکې د غصې په وخت، ميړاني د جنګ په وخت او ورور د ضرورت په وخت.

✸ د هر ښار او سيدونکي داسې دريو کسانو ته اړتيا لري چې ددنيا اواخرت په کارونو کښې ورته پناه يوسي، يو پوهه او نيک فقيه، خير غوښتونکې چارواک چې خلق يې منوونکي وي او ماهر طبيب او ډاکټر.

✸ د هرې ښيګړې او نيکۍ جرړه مونږ يو او ټولې نيکۍ زمونږ له څانګو او پانړوڅخه دي، توحيد روژه د غصې څښل له هغه چا تيريدل چې له انسان سره يې بدي کړې ده په اړمن رحم کول له ګاونډي سره مرسته او د فضيلت لرونکو او

لويانو په لويۍ اعتراف دا ټول له نيکيو څخه ګڼل کيږي.او زمونږ دښمنان د هرشر او بدې جرړه ده او ټولې بدګڼې د هغوي ځانګې او پاڼې دي. منجمله دروغ، کنجوسي، چغل خوري، د رحم غوڅول، سودخوري، د يتيم د مال خوړل، د خداي له حدونو تيرې، د پټواو ښکاره جرمونو کول، زنا، غلا او داسې نور هغه سړي دروغ وايي چې ځان زمونږ منونکي بولي په داسې حال کښې چې زمونږ د دښمنانو ځانګو ته يې لاس اچولې او ورپورې اويزاند دي.

★ ★ ★